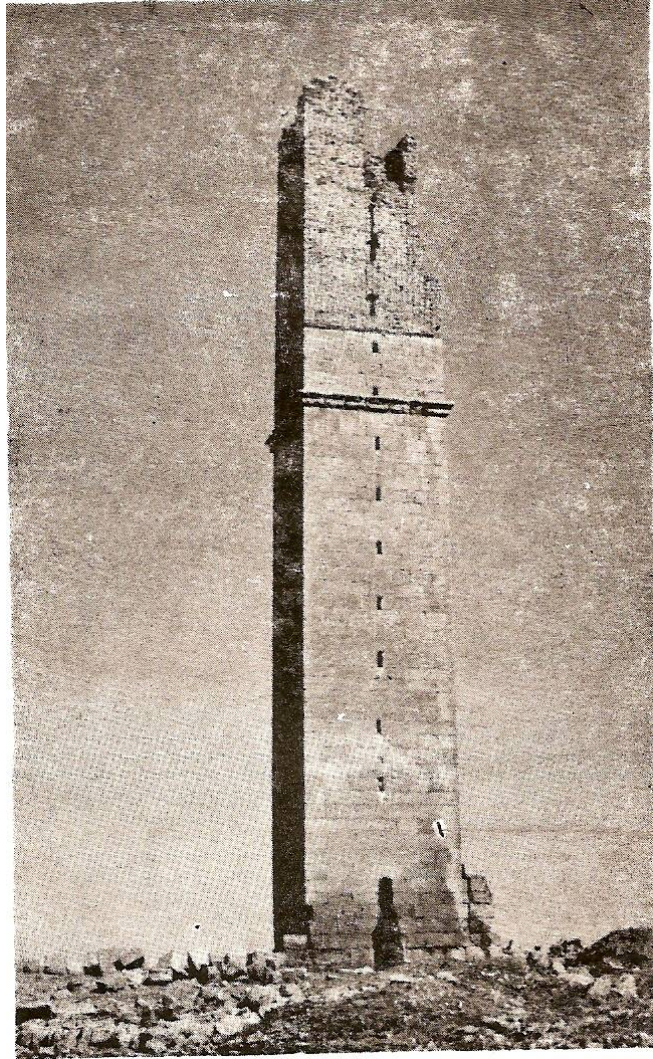

Harran

AYLIK KÜLTÜR SANAT VE FOLKLOR DERGİSİ

HAZİRAN
1979
3

Harran

Kültür ve Folklor Dergisi

SAHİBİ

A. Fehmi APAYDIN

*

MESUL MÜDÜRÜ

Av. Osman Nuri MIZRAKÇI

*

YAYIN SEKRETERİ

Mustafa Kemâl APAYDIN

*

HAZİRAN 1979

SAYI : 3

*

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

Dergimizdeki yazı ve resimler Kaynak gösterilerek alınabilir.

FİATİ : 10 TL

ABONE : Yıllık 120 TL.

: Yurtdışı 240 TL.

Satış Merkezi : HARRAN Kitabevi

İdare Merkezi : Beyaz Sok. Beyaz Pasaj — URFA

YAZIŞMA ADRESİ : P.K. 44 - URFA

DİZGİ VE BASKI

GÜNEYDOĞU

MATBAASI

TLF: 37 97

URFA

Harran'dan

Eserleri ve folklor derlemeleri ile ilim çevrelerinde tanınan araştırmacı Cemil Cahit Güzelbey uzun bir çalışma sonucu bir ismi daha gün ışığına çıkardı. Hacı Sakıp Efendi.

Bu çalışmasını Harran okuyucularına sunmakla hepimizi sevindirdi.

Sanatın ve zevkin eseri olan Ağaç Süslemeli Eserlerin Urfa'daki örneklerini ise, sanat tarihçimiz Cihat Kürkcüoğlu hazırladı.

BU SAYIDA :

— Urfa'lı Şair Şükrü Efendi'nin çiğköfte Gazeli. 2

— Urfa Tarihsel Sit Dokusunun Dünyü ve Bugünü /Osman ÖÇMEN. 3

— Urfa Folklorında Kargışlar /S. Adil GİRAY.

— Hacı Sakıp Efendi /Cemil Cahit GÜZELBEY. 9

— Urfa Evlerinde ve Camilerindeki Ağaç süslemeli eserler /Cihat Kürkcüoğlu. 11

Gazel / Şevket AKKAYA. 12

— Nabi'nin Hayrabad adlı Eseri Hakkında /Mahmut KARAKAŞ. 13

— Urfa'dan Derlenmiş Maniler /M. Emin ERGİN. 15

— Şade Bülbül /Müsnâfın Biri. 17

— Yaşar Nezihe Hanım /M. Yaşar UĞUR. 19

— Urfa Ağzı Sözlüğü /M. Emin ERGİN. 21

— Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Urfa /İ. Halil ÇELİK. 23

— Geçen ay'da Urfa /Osman GÜZELGÖZ. 24

TERBİ*

Küfte-i lezzet vafirin, kadr-i bi-pâyânı var
Cümle ma'kûlat içinde, şöhrati var, şanı var
Kalbe kudret, cisme kuvvet, dizlere dermanı var
Küfteyi beyn'et-taâm, zannetme kim akranı var

Yoğrulun âb ile eshel, bi rlegende nâgahan
Ne odun ister, ne ateş, gözlere girmez duman
Kolları kuvvetli gençler, yoğurur geçmez zaman
Tabheden aşçıların, sanma kapak kazganı var
Bulğuru goşt ile halt et, durmayıp daim yoğur
Eyleme noksan, baharatın koyup, yumruğu vur
Suyunu az az verip, oldukça de: Dostlar buyur
Top edip lop lop gibi, yutmaklığın erkânı var

Gâhi boğazda kalır inmez, derûn-ı me'deye
İtina etmek gerek, yerken usul-ı ka'deye
Çaresi vardır lüzum yok, garbonata ca'deye (1)
Dar boğazdan aşırın, yanında bol ayrıanı var
Biber-i hamra ile, çok yemeli çiğköfteyi
Laakal, ikiye taksim etmelidir haftayı
Me'deyi yormaz sever, kendisine aşüfteyi
Hazmeder me'de içinde, maydanoz soğanı var
Köfteyi siz, bahçelerde, su kenarında yapın
Size köfte ilmini, talim eden HAKKA tapın
Çar anasırdan mürekkep, maddeden hisse kapın
Köftehor karnında, sönmek bilmeyen atşanı var
Ayırtab ile Haleb'te, köftenin envanı çok
Köfteyi yemeyen ender, olsa da ger karnı tok
Şark tarafında yapılan, köftelerin emsali yok
Birecik'te, Urfa'da, çiğköftenin harmanı var
Besmeleyle köfteyi, ekl etmeye eyle devam
KADRÎ alidir anın, beynel havas, beyn'el avam
Köfteyi şerh eylesem, bitmez ila yevmil kıyam
ŞUKRÎ kıl Halık'a kim, köfte gibi ihsanı var
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün

(*) Terbi : Esas gazel birinci ve dördüncü mısralar olmak üzere Urfalı Şair Şükrü Efendinin, ikinci ve üçüncü mısralar Nizipli Şair Kadri Hoca Efendi'nindir. Bu Terbi'i bize H. Cahit UYANIK vermiştir.

(1) - Mideye yararlı bir ot.

Urfa Tarihsel Sit dokusunun Dünü ve Bugünü

Osman ÖÇMEN
Arkeolog

Urfa tarihinin ilk çağlarında gerek coğrafi konumu yönüyle ve gerekse önemli ticaret yollarının geçtiği yerde olması nedeniyle kurulan ve kısa zaman sonra bir askeri merkez durumuna gelerek değişik krallık hanedanlarının oturmasından ötürü sürekli gelişen ve kurulduğu günden itibaren Mezopotamya, Anadolu Suriye İran, Mısır ve Avrupa'nın çeşitli uygarlıklarından etkilenecek ve her uygarlık döneminde çehresini değiştirerek bugüne kadar varlığını koruyabilen tarihi bir şehirdir.

Geçmişte şehir sur'la güvenceli ve kavranabilir yerleşim alanı olmuş ve sur şehri sınırlandırmış, hem onu her türlü tehlikeye karşı korumuş hem uzun yıllar korumasını sağlamıştır. Şehirde yaşamış birçok medeniyetler kendi yaşama süreçlerinde kültür seviyelerinin simgeleyecek birçok yapılar yapmışlar fakat savaş, din, hastalık ve tabii afetlerle geçmişte yapılan bu antik yapıların bir kısmı kendinden sonra gelen medeniyetlerin yaşam anlayışına ters düştüğü için ya tamamen ortadan kaldırılmış veya ilke doğrultusunda değiştirilmiştir. Birçok mabet veya kilisenin yerinde bugün birer cami bulunmaktadır. Birçok sosyal içerikli yapılar tamamen yıkılmış ve kazanılan yerler konut yeri olarak değerlendirilmiş. Bugün birçok evin temeli antik yapılar üzerine kurulmuştur. Ayrıca geçmiş kültürlerin ölü kül-

türe verdikleri önemi gösteren NECROPOL (Mezarlık) alanları tarım alanlarına dönüştürülmüştür.

Türlü nedenlerle bir kültürün bütün mirasları tahrip edilirken veya ortadan kaldırılırken askeri bir yapı olan şehir sur'u (Dış kale) ve iç kale geçmişteki çeşitli uygarlıkların savunmasını sağaması nedeniyle her devirde onarılmış ve amaca uygun şekilde kullanılmıştır.

Urfa, birçok Anadolu şehirleri gibi 15. ve 16. yüzyıl Osmanlı uygarlığının şehircilik anlayışıyla sivil mimaride yenilikler içeren bir görünüm kazanmış ve şehir dokusunu oluşturan bireyler Türk-İslâm özelliğine bürünmüştür. Günümüzde şehir Osmanlı sivil ve dinî mimarisinin pek güzel örnekleriyle doludur. Özellikle sosyal ve dinî yapılar çok geniş bir halk kültürünü yansıtmaktadır.

Çok yakın zamana kadar tarihsel sit dokusu ana özellikleriyle kendini korumakta güçlük çekmemiştir. Hatta 19. yüzyıl başlarında şehrin kuzey ve güney yönlerinde sur dışında kervanların konaklaması için yaptırılan dokuz han-ki bunlar kuzeyde GAZHANE (şimdiki yeni hal pazarı), Eski GAZHANE (şimdiki Şerif Özden İlkokulu) İsmi tesbit edemediğimiz Köprübaşındaki bir kısmı yıkık han (şimdiki Cesur garajı), Yemen Askeri MUSTAFA AĞA HANI (Türkmen garajı), ASKERİ KIŞLA HANI (Şim-

iki orduvi karşısında bulunan kışla), HACI KAMİL HANI (eski cezaevi kuzeyi şimdiki Cumhuriyet Otelı altı), İsmi tesbit edilemeyen Kanberıye mahallesindeki Han, (Şimdiki Kızılay merkez binası), Topçu meydanındaki ŞEBBENDERİYE HANI, güneyde ise, HAC ALİ AĞA HANI (şimdiki Gazi Ortaokulu yeri)

Kısa zaman sonra bu hanların çevresinde artan nüfus yoğunluğu nedeniyle tarihi çekirdeğin mimari üslubu ve malzemesiyle uyum sağlayan ve «DIŞARI MAHALLE» diye tanımlanan şimdiki KAMBERİYE, DERGEZENLİ, ATATÜRK, KÖTÜLER ve EYYUBİYE mahalleleri oluşmuştur. Gelişen bu mahallelerle birlikte oluşan sosyal içerikli yapılar günün gereksinmelerini karşılamış ve halkın günlük yaşamına kolaylıklar getirmiş idi.

Yüzyımızın ilk çeyrek yıllarına kadar şehri şöyle tanımlayabiliriz; Şehir, İç kale, Harran kapı, Bey kapı ve Samsat kapı uçları arasında sur içinde çok yoğun sosyal, dini ve konut bölgeleri büyüklüğündedir.

Şehir içi ve yakın çevresiyle ilişkileri, önceleri binek hayvanları, sonraları at arabaları ve faytonla, daha sonra da motorlu taşıt araçlarıyla. Şehrin tarihi çekirdeği Gümrük Han'ı ve çok yakın çevresi şehrin ana merkezi biçimindedir ve her türlü şehirsel gereksinimi karşılayacak durumdadır. Urfa'nın hem tarihi çekirdeğe ve hem de doğaya erişmesine yarar-

lı olmaktadır.

1930 larda gerek artan nüfus yoğunluğu ve gerekse insan yaşamına otomobilin girmesi şehir idarecilerini şehire yeni hizmetler getirmeye zorlamıştır. Üzülerek söylemek gerekirse idareciler yeni şehirleşme anlayışından yoksun, kısır döngü ile çok kısa vadeli çözümler getirme çabaları «Tarihi çekirdeğin» yer yer yok edilmesine ilk adımın atılmasına neden olmuş fakat yapılan b u çalışmalar halk tarafından benimsenmiş ve övülmüştür. Ama günümüzde görüldüğü o çalışmalarla kazanılan övgüler süregelmemiştir.

1930 lara doğru şehri çevreleyen sur fonksiyonunu yitirmiş düşüncesiyle taşlar söktürülerek kazanılan taşlardan Cumhuriyet ilkelerine uyularak yeni kamu binaları inşa edilmiştir. Sur'un geriye kalan kısımları da 1970 yıllarına kadar halkın yağmacılığına terk edilmiştir. Ancak Bey Kapı ve Harran Kapı civarındaki sur kalıntıları Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce 1971 yılında eski eser olarak tescil edilmiştir. Söz konusu bu kalıntılar şimdi kendi kaderleriyle ortadan kalkmak tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Urfa tarihsel sit'i üzerinde 1925 lerde başlayan spekülasyon amaçlı yönelik tahribatlar günümüze kadar devam etmiş, ancak geç kalınmış olsa bile, tahribatların daha da yoğunluk kazanmaması için ilgililerce korumaya yönelik önlem alma girişimleri umut vericidir.

Urfa Folklorunda kargışlar (BED-DE'E)

S. Adil GİRAY

III. GELİĞLERLE İLGİLİ KARGIŞLAR :

1. Aliy yeşiliy üstiye atıla
2. Çolih çocih hesretinde kalasın
3. Dügin eviy değil öli eviy ola
4. Etegiyze oğlan südiği degmiye
5. Gün görmiyesen miraz almıyasan
6. Körocah kalasan.
7. Mezin miraz almıyasan
8. Sen olasan ağ beht görmiyesen
9. Teliyinen duvağıynan gömilesen
10. Yidiği ekmek, geydiği köynek bı kapıda kala.

IV. BIKKINLIK VE HAKKI HARAM ETMEKLE İLGİLİ KARGIŞLAR :

1. Beni kınıyan bi avıç ta ziyada kınamdan yaha.
2. Benim kimin olasız
3. Bi mememden emdiği süd, birinden emdiği
irin ola
4. Hekkım siye heram it kanı ola
5. Hekkım siye heram olsun, kat kat katıran olsun.
6. Kınıyan kınamdan yahsın
7. Nasıl yağdan kıl çekilir, Allah ta beni içiyizden
ele çeke

V. YOKSULLUĞA DÜŞME İLE İLGİLİ KARGIŞLAR

1. Beni unudıp canıyın derdi derdine endüşesen
2. Böğinden geri kaasan
3. Böğinleri arıyasan bulamıyasan
4. Caniyden bedeniye her görmiyesen
5. Derbeder olasan
6. Dilenmez dilençi olasan
7. Ekmek atlı sen yayan olasan
8. Ekmek ekmek dilenesen
9. Eviy başıya yihıla
10. Farşı malamat olasan
11. Hanay harabola
12. İt eliyden ekmek almıya
13. İtten ac ilandan çılpah kalasan
14. Maliynan malamat olasan
15. Rezzil rüsvay olasan
16. Sabır selam görmiyesen

17. Sen olasan dört öksiznen bi mağarada kalasan
18. Sen olasan noldım delisi olasan
19. Tahtiy taci döne
20. Yavrım dünyanın keyti kederi seni bırakmıya

VI. MÜNFERİT KONULU KARGIŞLAR

1. Allah beni sizin eliyize düşürmiye
2. Allah kimsiy sizin şeriyize düşürmiye
3. Allah seni çarpa çalındıra
4. Anaydan emdiği süd birniydan gele
5. Çırnağa çalınasan
6. Dağ ceyranı olasan
7. Deli olasan dağlara düşesen
8. Elim et yahayda kala
9. Ettiği keder bulasan
10. Ettiği yolu gele
11. Evladiydan çekesen
12. Gettiği bet seni çarpa
13. Hekimdede sipirgesinnen siprilesiz
14. O boyda kalasan
15. Ölmiyesen örneğ olasan
16. Sıfatiya ne'let gele
17. Tehsineh olasan
18. Töremiyesen
19. Yurdiyda baykuşlar öte

EK

Derlemelerimiz sırasında gözden kaçan kargışları bu bölümde vermeyi uygun bulduk. Ayrı sıra numaraları ile vereceğimiz bu kargışların parantez içinde sayıları hangi bölüme ait olduklarını göstermektedir:

1. Ah deyesen kan kusasan(1)
2. Al duvah görmiyesen (3)
3. Al kızıl kaniya bölenesen(2)
4. Allah belayı avucıya koya (6)
5. Babay gele yeri boş göre (2)
6. Be-mırat gidesen (2)
7. Biniy bin ızarda sere durasan (6)
8. Can yatağından su vereni olımıya (6)

9. Cigeriy el el tükile (1)
10. Cigeriy tahtalarda dorğana (2)
11. Çeney çekile (6)
12. Çıra kimin sönesen (2)
13. Çifte pıçağa rasgelesen (2)
14. Dert çekesen ölmiyesen (1)
15. Dipsiz harallardan rüşesen (6)
16. Dört gişinin çininde gidesen (2)
17. Ekmek devşan ola sen tazı olasan kaçasan kaç
san yetişemiyesen
18. El'elem seriye dura (6)
19. Eleme ebret olasan (6)
20. Ferculup yerde kalasan (1)
21. Göziy avcuma düşe hemamın öginde gülle oyn
yım (6)
22. Göziy avcuma düşe kumnan öfeliyimsuyı dirseği
den aha(6)
23. Göziyin elifi söne (1)
24. Hesretiy karniyda kala (2)
25. Hz. Eli'nin kılıcına gidesen (2)
26. Işıgiy söne (1)
26. İfleh olmıyasan (5)
27. İki göziy avcuma düşe (1)
28. İşiy rasgetmiye (5)
29. Karniy ekmege doymıya (5)
30. Kısken kızdırasın körik çekesen (1)
31. Kökiy kırıya (3)
32. Kurt düşe ölüm siye yoh ola (1)
33. Külüm zibilim başıya (2)
34. Me'zul olup divar dibinde kalasan (1)
35. Ölüm apara seni (2)
36. Ölüm döşire seni (2)
37. Postalıyin altı ola üsti olrıya (5)
38. Sebbehe çılmıyasan (2)
39. Son hamamıy o'a (2)
40. Tıfıl gidesen (2)
41. Yıdıgiy hekimler çihada (1)

S O N

TENEKECİ MAHMUTLA KONUŞMA

Hazırlayan
Mustafa K. APAYDIN

Türk Musikisi yörelere göre çok çeşitli farklılıklar göstermektedir. Urfa musikisinin bu farklılıklar arasındaki yeri, diğer yörelere göre en fazla orandadır...

Urfa musikisinin temel özelliği; türkülerimizin makam geleneği ile okunmasıdır. Urfa musikisi bu temel özelliğin etkisi ile daha etkileyicidir diğer yöre musikilerine göre..

Yine bu makam geleneği dolayısıyla ki, Urfa musikisini öğrenme ve öğretme sanatı diğer yörelere nazaran daha çok çalışma ve emek gerektirir. Urfa musikisini tüm yurda sevdiren ve kabul ettiren geçmişin büyük ustalarıdır. Bu büyük ustalar ve sanatkârlar musiki sanatına olan ilgileri, bağlılıkları ve aşkarının verdiği güçle Urfa musikisini tam anlamıyla öğrenebilmek; daha sonra da yeni yetişen nesle öğretebilmek için gecelerini gündüzlerine katıp bu işi en iyi bilenlere yıllarca hizmet etmişlerdir. Bu ustalar sıra gecelerinde, dağ yatılarında, özel davet ve eğlencelerde ustalarının dizleri dibinden ayrılmıyarak Urfa musikisini bütün temel özellikleriyle beraber öğrenmişlerdir.

Oysa günümüzde Urfa musikisi ni temsil edebilme seviyesine geldiklerini sanan bir çok sanatçımız, Urfa türkülerinin başka yörelere mal edilmesine, özünden ve temel özelliklerinden uzaklaştırılmasına, günün basitleşen müzik anlayışına göre değiştirilmesine ses çıkarmamakta, yükledikleri temsilcilik görevlerini tam olarak yerine getirmemektedirler...

Biz bu yazı dizimizde günümüzün yaşayan büyük musiki ustalarından Mahmut Güzelgöz (Tenekeci) ile Urfa musikisinin uğradığı değişimler ve musikideki son gelişmeler üzerine söyleşeceğiz.

Bu söyleşilerimizin asıl amacı; Urfa musikisinin temel özelliklerini yeniden dile getirmek, yaşayan büyük ustaların gelişmeler ve değişiklikler konusundaki düşüncelerini yansıtmak ve bir noktada da Urfa musikisinin bugünkü durumu ile geçmişteki durumunu karşılaştırarak ortaya çıkacak sonuçtan musikimiz adına yararlanmaktır.

TENEKECİ MAHMUT KİMDİR :

«Urfa folklorunun canlı tarihi» olarak tanınan büyük usta Tenekeci Mahmut Güzelgöz 1919 yılında Urfa'da doğmuştur. Tahsil yapamamış, okumayı kendi çabası ile öğrenmiştir. Buna rağmen folklor ve diğer konularda birçok eser okudu.

Kendisi tahsil durumunu bir eserinde şu mısralarla açıklar:

»Yazı bilmem okumadım karadan
Bu zekâyı bana verdi yaradan»

Birçok meslekte çalışmış,, ama esas mesleği tenekeciliktir. Urfa'da bu mesleği nedeniyle «Tenekeci Mahmut» diye tanınır.

1976 yılından beri Urfa Müze Müdürlüğünde bahçıvan olarak çalışmaktadır. Tenekeci Mahmut evli on çocuk babasıdır. Urfa musikisinin büyük ustalarına yıllarca hizmet etmiş, onlardan Urfa musikisinin temel özelliklerini öğrenmiş ve bu alanda bir çok beste de yapmıştır.

Ahmet Alaybeyi, Mehmet Özbek, Yavuz Tapucu, Mehmet Güçlü, Mahmut Akgün (Dellek Mahmut Hafız), Mahmut Coşkunses, Vefik Ataç, Aziz Çekirge, Abdullah Balak Lütfü Emir-oğlu, Mehmet Nacak ve daha birçok Urfa musikisi hakkındaki temel bilgilerini ondan öğrenmişlerdir. Halen yeni yetişen gençlerden birçoğuna Urfa musikisi hakkında dersler vermektedir.

HACI SAKIP EFENDİ (MEHMET EMİN DENİZ)

Cemil Cahit GÜZELBEY

GİRİŞ :

Birecik'in çok yönlü ve çok ünlü büyük kişilerinden biridir. Doğup büyüdükten sonra Urfa'da yerleştiğinden (Urfa'lı Sakıp) diye de anılmıştır. Birecik'lılar ise onu (Hacı Sakıp Efendi) veya sadece (Sakıp Efendi) diye anarlar. Ünlü Fırat'ı atlayarak Gaziantep'e de yayılmıştır. Onun şair olarak kimi parçaları Gaziantep'te yazılan cönklerde de yer almıştır. Ancak Gaziantep'te tanınmasının bir nedeni de oğlu Halil Beyin, 19. yüzyıl Gaziantep'inin ünlü kişilerinden Battal Beye damat olmasındandır. Öbür yandan Sakıp denince şairliğinden önce akla büyük bir hayır sahibi gelmektedir. Urfa'dan Diyarbakır'a, Halep'e, Nizip'e giden yollar üzerinde gelip geçen yolcuların su gereksinmelerini gidermeleri, dinlenmeleri için bir sıra hayratlar yaptırmıştır.

Gaziantep'te bu su hayratlarına (Suluk) derler. Ama (Sakıp'ın hayratı) diye anılan suluklar Gaziantep'tekilerden çok farklıdır. Bu hayratlardan iki tanesini gördüm. Gaziantep'tekiler moloz taşlarla yapılmış ilkel birer su depolarıdır. Sakıp'ınkiler ise düzenli kesme taşlarla yapılmış olmasından başka üzeri kap (Tonoz) çatılı, iki kattan oluşan bir yapıttır. Altı su deposu, üstü birkaç kişinin barınabileceği dinlenme yeri, bir odaydı. Bu hayratlar 10-15 yıl öncesine kadar, yıkık olmakla birlikte varlıklarını koruyordu. Şimdi ortadan kaybolmuşlardır.

Sakıp su hayratlarından başka birde Urfa'nın NARINCI Mahallesinde halkın (Sakıbiye Tekkesi) dediği, resmi kayıtlarda (Hankâh) denilen ve

birçok bölümlerden oluşan bir kuruluş daha yaptırmıştır.

Ailesi ve Tarihsel Öyküsü :

Sakıp'ın aile kökeni tarihsel söylentilere dayanmaktadır. Üçüncü kârındaki torunlarından Sayın (Galip Deniz) bu konuda şu açıklamaları yaptı:

«Atalarımız Horasan Türklerindendir. Abbasi'lerin ilk çağlarında, buradan göçerek Bağdad'a gelip yerleşmiş bulunan Parmak oğulları (Bermekiler) soyundandır. Tarih kitaplarında da açıklandığı gibi bunlardan Cafer, Harun Reşit zamanında Başvezirlik yapmış, sonra kendi ve ailesi kılıçtan geçilerek yok edilmişlerdir.

Bizim atamız Cafer'in amcası oğullarından (Mustafa) dır. Atamız Mustafa'nın öyküsü şöyledir :

Bir gün Harun Reşit sarayının bahçesinde Cafer'le birlikte gezerken, bir asmanın altına gelirler. Harun Reşit'in gözüne iri bir salkım üzüm ilişir. Başvezirine :

— Cafer omuzuma bas, şu salkımı kopar der. Cafer halifenin dediğini yapar. Omuzuna basarak bu salkımı koparır. Bu sırada kendilerini uzaktan izlemekte olan sarayın bahçıvan Bermeki Mustafa'yı çağırır, üzümü verir ve derki:

— Bunu çardağa götür, biraz sonra gelir orada yeriz.

Bermeki Mustafa salkımı alıp çardağa götürürken içine bir sızı girer, kendi kendine :

— Saygısızlığı Halifenin omuzuna basacak kadar ileri götüren düşüncesiz bir vezirin sonu kötüdür, der. Hemen ertesi günü Harun Reşit'in önüne çıkar ve şöyle konuşur:

— Ben Bermeki ailesinden ayrılıyorum. Bana bu aile ile hiç bir ilgim kalmadığına dair, mühür ve imzanızı taşıyan bir belge verin. Harun Reşit bunun nedenini sorarsada sudan bir yanıt verir, istediği belgeyi alır.

Aradan günler, aylar geçer. Bir gece Bermeki ailesi bir arada bulundukları sırada, Halife, Cafer'i saraya çağırır. Başvezir gelir gelmez hemen boynunu vurdurur. Ayrıca yapılan bir baskınla bütün Bermeki'ler öldürülür. Bermeki'leri yok etmeğe çalışanlar sabahleyin Mustafa Bermeki'nin kapısına dayanırlar, durumu öğrenen Mustafa :

— Benim Bermeki ailesiyle hiç bir ilgim yoktur, der. Sakladığı belgeyi gösterir, kendini ve ailesini kurtarır.»

Bundan yıllar önce Sayın Ali Rıza Daniş Bey'den de şunları dinledim :

«Cafer, Harun Reşit'in kızkardeşi ile evlenmek ister. Halife buna karşı çıkar. Cafer'in ısrarı üzerine karı koca olmamaları koşuluyla buna peki der. Ama çok geçmeden koşul bozulur, kız gebe kalır. Sonra bir çocuk doğurur. Bunun üzerine Cafer öldürülür, aileside Bağdad'dan sürülür.»

Tarih Bermeki ailesinin ortadan kaldırılışını bunların büyük bir nüfuz kazanması, Abbas oğulları saltanatının ilerisi için korku doğurduğu nedenine bağlar. Emevi saltanatını yıkarak Abbasilere Hilafet ve saltanatın yolunu açan Horasanlı Türk yiğidi Ebu Müslüm'ün aynı korkuyla bir yemek sofrasından başı kesilmedi mi?

İslâm Ansiklopedisi, Bermekiler'in İran'lı olduklarını yazdıktan sonra Bermeki sözcüğünün, Belih kentinde Nevbahar mabedindeki en büyük rahibin rütbesine delalet etmektedir diyor.

(Cilt. 1. Sayfa. 560)

Sayın Galip Deniz atalarının daha sonraki öykülerini şöyle anlattı:

«Bermeki ailesinin Abbasilerce

tasfiyesinden sonra, Bahçıvan Mustafa yeniden Harun Reşit'in katına çıkıyor. Ailesiyle birlikte Bağdad'tan ayrılmak istediğini, görevlendireceği koruyucularla birlikte Şam'a kadar gönderilmesini istiyor. Halife isteklerini kabul ediyor. Bağdad'tan ayrılmalarına izin veriyor. Silahlı koruyucularla Şam'a kadar gönderiyor.

Bermeki Mustafa bir süre Şam'da kaldıktan sonra, Havran bölgesine geçerek burada biraz arazi satın alıyor, yerleşiyor. Daha sonra bu aileden bir bölümü buradan da geçerek Aksak Timur'un yıktığı Hayyi köyüne gelip yerleşiyor. Hayyi yılan demektir. Burada köyün kuruluşunda büyük bir yılan görülmekle bu adın verildiği söylenir. 18. yüzyıl sonlarına doğru Sakıp'ın atalarından biri Urfa'ya geliyor. Biraz toprak alarak bir yandan tarımla, öbür yandan ticaretle uğraşıyor, işleri uygun gidiyor, zengin oluyor, ünleniyor. Artık Bermeki adı unutulup aileye (Bin Asil) yani soylu oğlu deniyor. Sakıp Urfa'da doğup öğrenimi burada yapıyor. Bilgin ve şair bir kimse olarak yetişip belirliyor.»

Sayın Galip Deniz'in anlattığı öykünün arkası şöyle sürüyor :

«Kadiri tarikatına giren ve Hacca giden Sakıp Efendi birgün Halilürrahmanda bulunduğu sırada, gözlerini, önleyemediği bir uyku sarıyor. Pek kısa süren bu uyku sırasında ona (Sakıp dünyalık mı istersin, yoksa ahiretlik mi diye soruyorlar. Sakıp şu yanıtı veriyor :

— Bana dünyalık verin, ben bununla ahiretimi bulurum.

Bu olaydan sonra Sakıp alabildiğine zenginleşiyor. Urfa'daki Sakıbiye (Külliye)sini, ünlü hayratlarını yaptırıyor.»

(Devam Edecek)

Urfa evlerinde ve camilerindeki ağaç süslemeli eserler

CİHAT KÜRKÇÜOĞLU
SANAT TARİHÇİSİ

Türk-İslâm sanatının süsleme unsurlarından biri olan ağaç işlemeciliği kapı, pencere, dolap kapakları, ağaç sütun başlıkları, tavanlar, mimber, kürsü, rahle, sandık, çekmece ve aynalardan başka büyük ve küçük her türlü ev ve el eşyalarında kendisini gösterir.

Ağaç oyma sanatı, diğer sanat kollarından taş, ştuk, deri, çini, işleme ve benzerleri ile sıkı bir bağ kurmuş ve bu sanat kollarından büyük ölçüde etkilenmiştir.

Urfa'daki ağaç eserler arasında evlerdeki kapı ve pencere kanatları önemli bir yer tutar. Ağacın çabuk yıpranan bir madde olması, hele bunun hergün bir çok kez açılıp kapanarak, zaman zaman hızla çarpılarak, evin yıkandığı sıralarda su değiştirilerek daha da çabuk tahrip olmasına yol açılan kapı ve pencerelerde kullanılmış olması bunların çok eski örneklerini günümüze kadar getirememiştir. 1721-1722 tarihlerine ait Rızvaniye Camii kapısı ve 1191 de yapılan Eyyubiye medresesinin 18. yüzyıldaki onarımından kaldığını sandığımız iç oda kapısı dışında tarihleri daha öncelere götürülebilecek eser bulunmamaktadır.

Urfa evlerindeki ağaç süslemeli kapı ve pencere kanatlarının kitabelelerinden bu eserlerin 1835-1854-1859-1868 ve 1875 tarihlerine ait oldukları ve Neccar Mehmet, Yeşil Neccarzâde Bekir, El Hac Hüseyin ve Ahmet Hamdi adlı yerli ustalar tarafından yapıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak, kitabesiz bazı kapı ve pencere kanatlarının daha başka ustalar tarafından ya-

pılmış olabileceği düşünülecek olursa usta sayısını daha da arttırmak mümkündür.

Kapı ve pencere kanatları dışında Urfa'daki ağaç süslemenin güzel örneklerine oda duvarlarının ağaç kaplamalarında, tavanlarında, camhâne tabir edilen oda nişlerinde, sandıklarda ve ayna çerçevelerinde çok sayıda rastlanabilir.

Urfa'daki ağaç eserlerde başlıca iki üslup göze çarpar:

1 — Urfa'nın yerli sanatçılarına mal edemeyeceğimiz, 18. yüzyıl Türk süsleme sanatı özelliklerini yansıtan eserler. Bunlara Rızvaniye camii kapısı ile müezzin mahfilinin tavanı ve Eyyubi medresesindeki oda kapısı örnek olarak gösterilebilir. (Bu eserler ilerideki sayılarda ele alınacaktır.)

2 — Urfa'lı sanatçıların tarafından yapılan ve yerel üslup taşıyan eserler. Bu guruba örnek olarak evlerdeki kapı ve pencere kanatları ile duvar kaplamaları ve sandıklar gösterilebilir.

Evlerdeki Urfa'lı sanatçıların tarafından yapılan ağaç eserlerde 50 m'nin üzerinde değişik süsleme kompozisyonu dikkati çeker. Bir vazodan çıkan dallara bağlı palmetler, tam ve yarım dairelerin kesişmesinden oluşan kompozisyonlar, dairesel bir eksen çevresinde birbirini kesen çemberlerin oluşturdukları çeşitli rozetler, bir çiçek rozeti etrafında çarkı felek şeklinde dönen dallara bağlı çok dilimli palmetler, rumi ve palmetlerden oluşan değişik, bordürler evlerdeki ağaç eserlerde en çok rastlanan süslemelerdendir.

Kapı ve pencere kanatlarındaki süslemelerde simetri esası göz önünde tutulmuş, motifler bulundukları yerin şekline göre değerlendirilmiştir. Urfa'daki ağaç eserlerde, ağaç işçiliği tekniklerinden oyma, geçme, kafes, muşarabiye ve kakma teknikleri büyük bir ustalıkla uygulanmıştır.

Kapı kanatlarındaki bitkisel ve geometrik süslemeler yanında Arap harferiyle ustalıkla yazılmış ve hat sanatının güzel örneklerini veren kitabeleri ayrı bir süsleme ögesi olarak değerlendirmek gerekir. Bu kitabelerde çok güzel istif edilmiş :

MASALLAH

**Ya müfettihal ehvab
İftah lena hayrül bab**

**Allahû veliyül tevfik
Nimel mevlâ ve minel refik**

**İlâhî ta felek daim ki arşu fers ola
kaim**

**Sana ömrü ebed versin hüda-i baki
daim**

Açıldıkça kapansın çeşm-i âda

Bihakki sûrei inna fetehna

gibi yazılara rastlanabilir.

Bugün tamamen ölmüş olan ağaç süslemeciliği sanatından günümüze kalan ve eski Urfa evlerini süsleyen değerli birer tablo özelliğindeki süslemeli kapı ve pencere kanatlarını, bilinçsizce yapılan tahribatlarla kırılıp yakılmak, ya da hor kullanılmak suretiyle tahrip edilmelerini önlemek ve bu değerli eserleri gelecek nesillere sunabilmek amacıyla geçtiğimiz yıllarda Urfa Müzesinin toplama çalışmaları olumlu sonuç vermiş, bu eserlerin en güzel örnekleri müzede toplanmıştır. İleride açılacak bir Etnografya Müze'sinde bu eserlerin sergilenerek halkımıza sunulması en büyük arzumuzdur.

GAZEL

M. Şevket AKKAYA

Farkında değilsin meleğimi sendeki hüsnün.
Nur yüzlü cıvansın, nurun aydan daha üstün.
Teşbihte hatâ etmedim âyetle sabittir.
Fî,ahsen-i takvîm, e misal sende görülsün.
Ancak her ayın bir günü mehtap dolunaydır.
Şuhum! senenin her günü sen bedr-i münîrsün.
Revnak veriyor vechine, bak reng-i hicâbın
Müstâğni durur, âşıkı kalpten öldürürsün.
Rabbin sana ihsanını mahpeste çürütme!
Elyâkına râmeyle ki aşkın yüzü gülsün.
Şâyet şımarıp hüsnüne mağrur olacaksan,
Nârin bedenini esfel-i süflâya gömülsün.
Şevket, şu muhayyel yarı kıskandı nazardan.
İster mi? temiz aşkına bir toz düşürülsün.

Urfalı Şair Nabinin Hayrabad adlı eseri hakkında

Mahmut KARAKAŞ

Peygamberlerin cediti sayılan İbrahim Aleyhisselam'ın güzel ahlâkı sayesinde, kendisini yakarak öldürmek için yaktıkları ateşin bir gül bahçesi haline geldiğini anlatır. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban ederken Allah'ı Taalanın İsmail'in yerine kurban edilmesi için bir koç gönderdiğini şu iki beytle anlatıyor.

Ahlâkına olmasaydı mi'den
Olmazdı Halîl'e nar gülşen
Olmakla ruhunda nur-i taban
İsmail keşş olundu kurban
Hz. Yusuf'un güzelliği hakkında;
Nakkaş-i izari bi tekellüf
Neyreg-i cemalın etdi Yusuf
Etdi bu sebeble ol meh asan
Tahvil-i büruc-i dely-u mizan

Hız. Musa'ya beyaz elin verilmesinden, Davud A.S. in sesinin heybetli oluşundan ve sert demirin elinde mum gibi ezilmesinden bahseder. Hz. Süleyman'ın yüzüğünü zikrederek Hz. İsa'nın feyz nefesinden olduğunu ve O'nun Allah (c.c.) ın izniyle ölüleri dirilttiğini anlatır.

Feyz-i nefesinden oldu İsa
Emvata kitabıhan-i ihya

Nabi; peygamberlerden sonra, yine sıraya dikkat ederek ilk dört halifenin hususiyetlerinden kısaca bahseder :

Sıddık-i siddiki etdi tevfik
Şayeste-i ibtida-i tasdik
Adlinden alınca bihre Faruk
Tıryak-i fütuha oldu Faruk
Şerminden alınca vaye Osman
Şerm etdiler andan ins ile can
İlminden alınca maye Haydar
Oldu meden ulumuna der

Hız. Muhammed (S.A.S.)'e risalet verince, müşrikleri İslâm dinine

davet eder. Bu davet sırasında kendine inanmayan Mekke'liler Hz. Muhammed'den peygamberliğine delil olarak bir mucize göstermesini isterler, Peygamber elini Ay'a taraf doğrultunca, ay ikiye bölünür.

Engüştü edüp du nime Mah'i
Heminter etdi peyk-i rahi

Kur'anı Kerim'in nazil oluşu ile bütün eski kitapların hükmünün kalktığını, alemin müşriklerden ve putpe-restlerden temizlendiğini anlatır. Artık köhne kitaplara ve geleneklere kıymet verilmediğini, Hz. Muhammed'in ve İslâm dininin Alemleri nura şark ettiğini ve büyük şöhret kazandığını söyler.

Kur'an-ı Kerim onunca nazil
Nash oldu şeray-i evayıl
Tutmuşdu cihani gebru eşrak
Subh nefesiyle eyledi pak
Oldu nusk-i selefi nişeste
Manend-i meh nekin-i şikeste
Best etdi kumaş-i çar hane
Ayin-i Muhammedi cihane

Nabi, Hz. Muhammed'in bu kadar ulviyetine bakaark, kendi kıymetsizliğini ve aczini anlatıyor:

Namın senin afdal'al-fadıl
Kadrim benim asfal'al-asafil
Her vecihle snaa nisbeti myok
Namın anacak liyakatım yok

Gayet dindar olan Nabi; elbette kendini yüce İslâm peygamberi ile ölçemez. Nihayet günahkâr bir kul olduğunu kabul ederek, hesap gününde Hz. Muhammed'den şefa'at etmesini yakınarak diler :

Rahm eyle koma bu har u zari
Üftade-i hak u hakısari

Nabi; Hz. Muhammed'in mirac hadisesine oldukça geniş yer veriyor. O gece bütün alemin süslendiğini, Allah (c.c.)'in sevgilisinin arş-i ala'yi ziyaret edeceğinden göğün ve yıldızların gelinlik elbiselerini giydiğini anlatır.

**Bir şebki inayet-i İlahi
Zin etmişdi bu barıgahi
Ahterle sipehr olub müzehheb
Zer came ile satardı kevkeb
Bu köhne saray-i anbusi
Giymişdi libace-i arusi**

Mirac gecesi Hz. Muhammed (S. A.S.) tatlı uykusunda iken, vahy meleği Cibril'i Emin aniden geleerek Resulullah'a görüntür. Peygamberin uykulu hali geçince, Cebrail huzuruna gelir kendini takdim eder. Allah (c.c.)'in kendini katına davet ettiğini, bir peygambere yakışır bir şekilde edebile bildirir ve Hak Taala'nın selâmını söyler :

**Ey şah-i münesse-i nübüvvet
Etdi seni YHak huzura da'vet
Amade kudumuna gümahi
Enva-i münyafet-i İlahi
Ey Mihr-i ümmid (u) subh-i ümid
Pa busine teşne Mah u Hurşid
Sal sureş-i şavk-i kudsiyane
Bas payini sath-i La mekane**

Cebrail'in daveti üzerine Resulullah, Allah'ın emrine icabet etmek için Cebrail'i takib eder. Cebrail (A.S.) peygamberin binmesi için O'na, Burak isminde bir hayvan getirir. Burak dünyadaki hayvanların hiç birisine benzememektedir. Vücudu nur gibi parlamakta, yüzü ise insana benzemektedir. Öyle bir yaratık ki denizde ve karada yürümekte, istediği zaman u-

çabilmektedir. Uçtuğu vakit kendisine ancak Cebrail (A.S.) yetişebilmektedir.

**Cibril-i sefir-i sedre pira
Çekdi A'na bir Burak-i ra'na
Amma ne Burak Burak-i hatif
Hemcünbüş-i nur-i çeşme-i hatif
Pervaz için etdiginde perdaz
Cibril idi ancak A'na demsaz**

Hz. Muhammed (A.S.) Burak'a binmek istegince Burak huysuzlanır, peygamberin binmesine mani olur. Cebrail bu hali görünce utanır, Burak'a binicisinin Allah (c.c.)'in resulu olduğu, rahat durmasını söyler. Bunu duyan Burak, yüzünü yere sürek Resulullah'dan özür diler.

**Kasd eylediginde server-i Din
Olmağa Burak'a ziver u zin
Serkeşlik edüb Burak-i berrak
Oldu reh-i inkiyaddan ak**

Resulullah, Burak'a binmiş olarak Cebrail'le beraber mesoid'i Ak-sa'ya gelir. Oradaki bütün peygamberlere imam olur, cemaatle namaz kılarlar. Sonra sırasıyla göğün katlarından geçerek sekizinci kata gelir. Geçtiği her hatta bütün mevcudat peygambere ihtirama geçerler. Sidretül-Münteha denilen mevkiye vasil oldukları zaman, Cebrail ve Burak dururlar, Hz. Muhammed (S.A.S.)'e burdan ileriye kendilerinin geçemeyeceklerini, geçmeğe teşebbüs ettikleri an helâk olacaklarını söyler. Peygamber yalnız kalınca aniden bir kapı açılır ve Refref namında bir mahlûk gelir, Habibullah onunla yoluna devam eder. Fakat Hz. Muhammed cezbi Hüda ile, Refref ise, havanın çekimi ile giderler.

URFADAN DERLENMİŞ MANİLER

M. Emin ERGİN

ARMUT DALDA DAL YERDE
BÜLBÜL ÖTMEZ HER YERDE
FELEK BİZİ AYIRDI
HER BİRİMİZ Bİ YERDE

Bİ TEGELE
KIRH İNNE Bİ TEGELE
UÇTU GÖYNÜMÜN KUŞU
ÜMİT VAR Bİ DE GELE

KEHVE BİŞTİĞİ YERDE
BİŞİP DAŞDIĞI YERDE
GÖZEL ÇİRKİN ARANMAZ
GÖYÜL DÜŞDİĞİ YERDE

GÖZELE BAH GÖZELE
GELMİŞ BENDEN SÖZ ALA
BENİM Bİ MERALIM VAR
DEĞİŞMEM BİN GAZELE

MİRADI BELE
AHAR MIRADI BELE
BEN FELEGE NEYLEDİM
HAKKIN MIRADI BELE

ET ALDIM DİRHEM İLE
ÖLDÜRDÜM MERHEM İLE
BELE MUHABBET OLMAZ
AYDA Bİ MEKTUP İLE

YAZ BELE
BAHAR BELE YAZ BELE
KATİP ELİ KIRILSIN
BEN Mİ DEDİM YAZ BELE

DERDİ BİLE
TEBİB YOH DERDİ BİLE
TEBİB İLACA GETTİ
GETİRDİ DERDİ BİLE

DAĞI BELE
DOLAN GEL DAĞI BELE
ÜREKTEN YARALIYAM
VUR YANSIN DAĞI BELE

SU GELİR ÜLE ÜLE
YAR GELİR GÜLE GÜLE
ELİNDE İPEK MENDİL
TERİNİ SİLE SİLE

GEL BENİ Bİ HAL EYLE
KES DİLİMİ LAL EYLE
YOLÇIYAM DURMAH OLMAZ
DUZ EKMEK HELAL EYLE

EVLERİNDE DELEME
KAŞLAR BENZER KELEME
BEN SENİ GİZLİ SEVDİM
SEN DUYURDI ALEME

GÖGDE YILDIZ MELEME
KIZ GÖKSİ DÜGMELEME
ÖLÜRSEM KANNIM SENSEN
GÖZLERİ SÜRMELEME

KAŞLARIN KARASINA
MİL ÇEKMiŞ ARASINA
BEN Bİ DERDE DÜŞMÜŞEM
BİLMEMKİ ÇARASI NE

BI DAĞIN ENSESİNE
OYANDIM YAR SESİNE
YARIM KEKLiK BEN ŞAHİN
DÜŞMÜŞEM ENSESİNE

AHŞAMLAR OLDI GENE
ÇIRALAR YANDI GENE
AY ÜZLÜM CEYLAN GÖZLÜM
AKLIMA DÜŞDÜ GENE

UY REZİNE REZİNE
BUĞDANIN FIREZİNE
GELİN Bİ ZİLGİT ÇALAH
KIZLARIN KEREZİNE

Bİ DAŞ ATTIM ZETİNE
ZETİNİN İRİSİNE
BENİ ÇOBAN ETSİNLER
KIZLARIN SÜRÜSÜNE

MOR ÜSTÜNE
TÖKÜLMÜŞ YOL ÜSTÜNE
YAR BENDEN ÜZ ÇEVİRMİŞ
Bİ DESDE GÜL ÜSTÜNE

BULUT BULUT ÜSTÜNE
BULUT YAĞMIR ÜSTÜNE
YAĞMIR KURBANİ OLIM
YAĞMA YARIM ÜSTÜNE

DÖĞİN DÖĞDİM DİZİME
YUHU GİRMEZ GÖZİME
DİZ DİZE OTIRIRKEN
HESRET OLDIM ÜZÜNE

KİŞE TAVUGUM KİŞE
BAŞIYA BİTLER DÜŞE
FRANSIZ HENDEK KAZMIŞ
İŞALLAH GENDİ DÜŞE

BI DAĞIN ARDI MEŞE
GÜN AÇA KÖLGE DÜŞE
BENİ YARDAN EDENİN
EVİNE ŞİVAN DÜŞE

REHEN EKTİM BİTMİYE
YARA SELAM GETMİYE
BENİ YARDAN AYIRAN
MİRADINA YETMİYE

DİL MEZE
DUDAH MEZE DİL MEZE
KÖR OLDIM GÖYÜL VERDİM
KADİR KIYMET BİLMEZE

ALMANIN ALINA BAH
EGİLMİŞ DALINA BAH
SEN BİRADAN GİDELİ
GEL BENİM HALIMA BAH

ŞADE BÜLBÜL

-III-

Musannifin Biri

Cenavar sudan başını çıkattı, kefinden kuyruğunu suya çerp çürp vurmağa başladı. Köv muhtarının kızıda suyun başına geldi, oğlanı gördi. Oğlan: Şıllık biye getir, ilan babayın derdini yisin, sen de gel yanıma otur. «deyi. Kız ne yapacağını şaşırmış, perperişan... Oğlanın dediğini yapıy. Oğlan ilanı kızdırmak üçürü şıllık efiyetten yiye. İlan Mehemet Şahı yudmah üçürü başını uzadıy Mehemet Şah kılıcını çekiy, ilanın kellesini ucuriy. Mehemet Şah kılıcı ele bi saladı ki terezisini itirdi, yere düşdi. Kız elini ilanın kanına batırdı, oğlanın çinine sürtti, iz etti. «Kah oğlan kah ilan öldi» dedi. O mabende herkes ortıya çıktı. Kimse kimsi görmediğinden herkes «Ben ilanı öldirdim» dedi. Kız bının üzerine: «Ben ilanı öldirenin çinine bi i zettim, çininde iz olan ilanı asıl öldirendir» deyene keder herkesin çinine bahtılar iz oğlanın çinin de çıktı. Mehemet Şah'a «Dile bizden ne dilersey, istersey siye muhtarın kızını verah» dediler. Mehemet Şah: «Kız benim bacım dır, beni dünya üzerine çihadın, sizden başka heç bi şe istemiyem» dedi. Aha sözi uzatmıyah, oğlan muhtarın evinde kaldı. Bi gün geziyken yorıldı. Bi ağacın dibine yattı. Bi de gözünü açtı ki ağacın tepesinde bi kuş yuvası var. İçindeki cücükler kar var ediyler. Bahtı ki bi ilan cücüklerin yuvasına giriy Çıktı ağaca ilanı öldirdi. Megersem o yuva zümrendienka kuşının yuvası. Birez soyra zümrendienka kuşu yuvasına geldi. Bahtı ki bi adam ağacın dibinde yatıy. Zannetti ki her gün yavrularını yiyen cenavar bıdır.

«Öldürüm kurtulım» dedi. Bi daş aldı yerden, tam oğlanın üzerine birahiydi ki, cücüklerkomadılar: «Yoh ane, bizim kardaşlarımızı yudan o degildir, o adam bizi o cenavardan kurtattı.» dediler. Onların bele bağırmahtlarından Mehemet Şah oyandı. Zümrendienka kuşu «Dile benden ne dilersey» dedi. Mehemt Şah «Beni dünya üzerine çihat, senden başka heç bi şe istemiyem» deye coğap verdi. Zümrendienka: «Başsım gözzim üstine sen benim evlatlarımı kurttattıy. Yalavuz yolımız ırahtır. Sen get biye yiyeceh getir» dedi. Oğlan muhtarın evine getti. Gennine ne var ne yoh toplayıp verdiler. Oğlan geldi, zümrendienkanın boynına bindi, yallah havalandılar, heyvan kağ dedi et verdi, kuğ dedi su verdi, heyvan da gennini te babasının melmeketine endirdi.

Mehemet Şah babasının camısına getti. Bahtı ki Şade bülbili camıya koymışlar, feketim ki kuş ötmüy. Hemmin koynındaki finoyı çihadıy, kuş finoyı görene çig, ötmäğe başliy. Oğlan oradan çihiy, gidiy kuyımcı tükenine şegirt giriy. Ahaliyin hepsi seraya kaçmışlar, padşaha bülbilin öttiğini muştılamışlar.

O mabende Mehemet Şah ne duya, ne eşide. Şade Bülbilin sebebi sul tan hanım Mehemet Şah'ın babasına herp açmış, Mehemet Şah'ın getirdiği üç kız da daha şehere girmemişler yas tutup, çadırdı yatıp kahıarmış. Kızlar ahaliyin kefini görene çig Mehemet Şah'ın geldiğini aynamışlar. Padşahın oğullrına haber salmışlar siznen evlenirih, feket üç şertimiz var demişer. Birinci şertimi: Bi altın tepsi içinde altından tazınan ceyran olacah. Üçinci şertimiz bi altın tepsi, içinde altından pisiknen bi sıccan olacah. Feket bınlar canlı olacah deyiler. Padşah kuyımcıları

çağırır, ya bınları yapacahsız, ya da heppiyizin kellesini uçırram der. Mehemet Şah'ın ustası kara kara düşünirken der ki: «Usta, sen nasıl olsa yapamazsan, ver bayrı ben bi hafta egle-nim.» Ustası: «Oğlun yaptı yaptıy ama, onların rühlerini nazıl edecahsan» diye sorar. Mehemet Şah boynunu bük-ker. Feket usta beçara başka yolunu bulamaz, rıza gösterir. Mehemet Şah bi hafta tükende çalışır, eynim kızla-rın dedihlarını yapar. Ustası gelir ba-har, şaşırmağundan dilini dişler: »Hek-ket nasıl ettiy Mehemet Şah?» diye sorır. Mehemet Şah söylemez. Helbiki yanındaki üziği yalamış, kızların ya-nındaki o heyvanları getirmiştir. Ney-se küçük kızın tepsisini gendi alır, ö-birlerini de ötekiler alır, götürüp kız-ların öğine endirirler. Kızlar olanları görene çig, aynarlar ki bi Mehemet Şah'ın işidir. Ondan başka bi siheri bi-len yoktur. O mabende padşah ta ge-lir. Mehemet Şah: «Padşahım kapıla-rı örtin, size bir heket aynadacağım» der. Padşah kapıları örttirir, Mehemet

Şah ta bele geldi bele getti deye ba-şından dırnağına keder bir bir ayna-dır. Şade Bülbülün sehebi sultan hanı-mın yüzigini genninin öptüğünü, yüzi-gi değıştirdüğünü, kemerinin ottız dok-kız düğimini açtığını, bi boğumunu aç-madığını hepsini aynadır. Sultan ha-nıma heber ederler olanı, geleni ay-nadırlar. Sultan hanım herp etmah-tan vazgeçer. Padşah ta heketi ayna-dının Mehemet Şah olduğunu aynar. O-nu barğına basar: Hemen bi itleri a-sın diye emreder. Mehemet Şah mani olur: Ben onnarı efettim, hekkımı he-lağ ettim, sen de effet deyer» deyer.

Kırh gün kırh gece düğün çalınır o iki kızı kardaşlarına nikehler, kü-çük kıznan, Sultan Hanımı da genine nikehler. Yüller içeller mirazlarına geçeller.

Ağbatı bizim cahalların başına.

BİTTİ

Baş tarafı sayfa 8'de

Urfa musiki ustaları arasında defa kendisi için jübile yapılmıştır. Tenekeci Mahmut'un 38 yıllık bir mev-lüthanlı yaşamı da vardır.

1976 yılında Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Baş-kanlığı Araştırmacılarının Urfa'da yaptıkları folklor araştırmasında ken-dilerine yardımcı olmuş, 325 adet Ur-fa türküsü vermiştir. Bu ortak çalış-manın ilk eseri olarak Kültür Ba-kanlığı Milli Folklor Araştırma Daire-si Halk Müziği Şube Müdürü Yaşar Doruk'un bir derlemesi olan «Urfa'-dan Derlenmiş Türküler ve Oyun Ha-

vaları» yayınlanmıştır. Bu eser 78 dış ülkeye gönderilmesiyle Urfa musikisi-nin şöhretini milletler arasına yayan Tenekeci Mahmut olmuştur. Ayrıca ikinci eseri olan «Urfa Hoyratları» yakın bir zamanda yayınlanacaktır...

Tenekeci Mahmut Urfa makamları konusunda günümüzün yaşayan bü-yük ustaları arasında en fazla söz sa-hibi olanıdır. Yarım asırlık Urfa folk-lor ve musikisine hizmet etmiş bü-yük ustamızdan daha nice eserler ver-mesini dilerken, «Urfa folklorunun canlı tarihi» olarak bilinmesi bir ka-dırşınaslık borcudur...

YAŞAR NEZİHE HANIM

M. Yaşar UĞUR

Yaşar Nezihe Hanımın hayatı üzerinde pek büyük tesir icra ve belki şiire olan istidad-ı tabiisini farkında olmaksızın inkişâf ettiren teyzesidir. Zaten kendisi de bir hakikatı şöyle mucderif:

— Teyzem cahil, fakat hassas bir kadındı. Annemin ölümünden sonra kalbimin bütün muhabbetini ona vermiştim. Geceleri onun kadid dizlerine başımı koyarak dinlediğin masallar, ufku tahayyül ve tahassüsünün açılmasına hayli yardım etmiştir.

Şairede bundan sonra mütalaa hevesi uyanıyor, facia romanları okumak, onların kahramanlarıyla teşriki hassasiyet etmek şimdi en büyük zevkidir. Bazen «Mecnun ile vadi-i aşkıta sergerdan» dolaşır. Bazen «Leyla ile şöyle yekzebân» olur.

**Giribân oldu rüsvalık eliyle çok da-
men hem
Bana rüsvalığımda dostlar ta'n etti
düşman hem
Reh-i aşk içre can kıldım giriftar-ı be-
lâ men hem
Bu yetmez mi ki bir derd artırırsın
derdime sen hem»**

Ferhadin sergüzeşti onu günlerce ağlatır, Yusuf'u Züleyha enis ve hemdemidir. Bu fart-ı kıraatı (aşırı okuması) biraz sonra yazı yazmak arzusu takib ediyor. Ah; onun da dertleri çok, en büyük dert öksüzlük değil mi? Ne olur, bunları kağıt üzerinde tesbit edebilse, evet bir kerre buna muvaffak olsa... İşte, şimdi bütün düşüncesi bu...

Şaire, bir iki sene zarfında az çok muvaffakiyet göstermeye başlıyor. İlk yazıları eda ve müda itibarıyla şayanı dikket değildir. Fakat ne olursa olsun, hassas bir genç kız samimiyeti-

ni ihtiva etmektedir. Onu asıl, hicranla nihayetlenen bir sergüzeşti-i aşkeden sonra daha ince ve muvaffak olmuş görüyoruz.

Tesadüf, Nezihe hanıma elim bir sergüzeşt hazırlıyor. Bir gün rehğüzârına çıkan bir genç, kalbinde şimdiye kadar silinmeyen bir aşk izi bırakıyor. Hülyâperver, hassas bir genç kız, temiz ve levend bir delikanlı...

Şaireye bugün bile hatıralarını derin bir tehassür ve cangüdaz bir merbutiyet ile yad ettirdiği -bu ilk aşk mazinin elemelerini biraz unutturuyor.

Artık onun yegâne emeli sevmek ve sevilmeştir. Günler, aylar geçtikçe ikisi arasındaki rabita takviyyet buluyor. Buna resmi bir mahiyet vermek üzere nişan hazırlığı yapıldığı sırada talih, ma'kûs bir çohre arz ediyor. Bilhassa babasının icad ettiği vesile ve sebebler, bu iki genci bir daha birleştirmeyecek sûrette yekdiğerdinden ebediyyen iftiraka mecbur kılıyor.

«İlk aşk unutulmaz» bu bir darbi meseldir, diyen şaire, filhakika ne biraz sonra gözünden kaybettiği ve bir daha hiç, hiç göremediği sevgilisini, ne de aradan yirmi altı sene geçmesine rağmen o aşkın aziz hatıralarını unutamıyor.

O, ilk aşk fırtınasından sonra daîma gamlı ve bedbindir. Hayatı bir silsile-i âlem ve mesaiib biliyor. Bahtıyarlık hissettiği günleri hatırlıyıyor. Bütün menazır ve muhitatda kayıp sevgilisinin hayalini görüyor. Bir gün ona kavuşacağı ümit ve tesellisi ile girdab-ı hayata tahammül etmeğe, talih-i ma'kûsunu yenmeğe çalışıyor.

(Devam edecek)

İFTİRAK-I EBEDİ

Gönül bugün ebedî bir firak ile giryan
Gözümden ah o ferîşte müebbeden pinhan

Benim şu halime hep girye-niz-i rikkatdır
Ufuklarımda sehab-ı serair-i hicran

Bu sergüzeşt-i tahassür, şu macerayı ğaram
O an mazî-i aşk, şebab-ı hûş- cıryan

Tecessüm eyleyerek âfâk-ı tar-ı firkatde
Olur o yolda ki piş-i basiretimde ıyan

Perîde renk elem-i pür-fütur ve pejmürde
Yetimeler gibi ağlar o heykel-i hüsrân

Seher zamanlarının hacle-i niyazında
Şikeste dillerin üstünde hasir ü üryan

Bir andelib-i ğarîb infial-i hasretle
Nigâh-ı fatrı ma'tuf-ı rahmet ü rahman

O hal-i hey'etiyle lerzedâr ü pür-helecan
Eder iken o kesik nechalarla ah ü figan

Hezâra ben olurum bir refik-i nevahat
Eder şirîşk-i tahassürle bir bana fizan

Bu yolda dem-güzerânım bu yolda geçmelidir
Bütün füsûl-ı hayatım, bütün dem-i ezmâm

Me fâ i lün / Fe i lâ tün / Me fâ i lün / Fe i lün

GAZEL

Olmadı yarım ile bir şeb nasib vuslat bana
Kanlı yaşlar döktürür şam-u seher firkat bana

Çek elin etme rencide dîl-i mecruhumu
Ey tabîb şimdengerü lazım deĝil sıhhat bana

İştikâ etmem ne rütbe cevri ederse sevdiğim
Çünkü vermekte ümid-i vuslatı ğayret bana

Mısra-ı atîyi dâim söylerim bî ihtiyar
Cevrini çekmek vuslatından büyük nimet bana

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

URFA AĞZI

SÖZLÜĞÜ

-|||-

M. Emin ERGİN

EFARA : Yontulmuş beyaz taş parçası

EKKAZA : Baston

ELENGİR : Karışık, dolaşı, zor (ar-
go)

ELLEİ : Tahıl satan küçük esnaf

ELLE'EM : Galiba, zannedersem (Yak:
Allah'ı alem)

EMELE : Amele, işçi (Bak:Fe'el)

EMMİ : Amma

«El eyvana yatah serdim yunışah
Emmim oğlu koynuma girdi
Öpmesi yoh sevmesi yoh konışah»

ENGÜT : Kırmızı renkli güvercin (Me-
cazen kırmızı saçlı insan)

ENNEBİ : Kahverengi, sarı arası ka-
vuniçi rengine benzer bir renk.

ENTER : Zemberi soğuğu

ERABANA : Araba

ERİŞ : Asma

«Evlerinde vardır eriş
Eşkın verir keriş keriş
Azıcıl da benden konış
Sen şeker yarım, güzel canım niye
gelmezsın»

ERZELE : Fekvani asma çatısı

EŞAYİR : Aşirete mensub, köylü

«Haylıca mensub, köylü eşayiri
Kar altında kalmış bilinmez yeri
Hele İnize'nin kalmadı biri
Ne çadır, ne çocuk, ne de hayvanı»

EŞKİN : Asma sürgünü, lifizi

«Evlerinde vardır eriş
Eşkın verir keriş keriş
Azıcıl da benden konış
Sen şeker yarım güzel canım niye
gelmezsın»

ETBE : Yardımcı, hizmetçi (Erkek)
(Yak: Taba'a)

«Ağası yavuz olanın etbe'i serhoş
gezer»

ETEBE : Eşiklik, pabuçluk (Bak : ge-
demeç)

EVLA : Köpek havlaması

EYNESİ AÇIH : Aydınlık, ferak ev

EYNİM : Aynen

EYZE : Entari (kadın)

«Ben okuyorum aney, okuyorum.
Mühendis olacağım
Sana yeni yeni eyze'ler alacağım
Dedim ya aney, okuyorum
Mühendis olacağım»

EZEZİ : Bir üzüm çeşidi

EZVAY : Kalaycı çamuru ile birlik-
te yaralar için kullanılan bir ilaç.

EZZAP : Uşak, işçi, hizmetçi (Erkek)

BABAT : Kat, çeşit «Babat babat» kat
kat.

Bağdattan gelir sepet
İçi doludur nebat
İstedim gamdan kaçım
Gam oldu babat babat

BABINEÇ : Olgunlaşmamış papatya çiçeği. Halk hekimliğinde öksürük ilacı olarak kullanılır.

BABO : Baba, babaya hitap şekli

BACE (e uzun okunur) : Kızkardeş, abla, gelin bacı, amca karısına hitap şekli.

BADİYA : Tencerede nbüyük içersine yağ veya su konulan kab.

«Evlerinde var badiya
Şeker yidirrem dudıya
Eliden gettim kadıya
Sen şeker yarım, güzel canım»

BAGMANÇI : Bağcı (Yak: Farsça. Bağ ban)

BALA : Süt emen çocuk (Mecazen: yavru)

Sürme meni
Çek göze sürme meni
Bala beşikte ağılı
Ağızına sür memeni

BALAH : Paça (Pantolon veya don)

BALBAL : Kösnemiş (deve)

BALCAN : Patlıcan

BALH : Parlamak

BALMA : Çekirdekli kuru üzüm (Siyah ve ufak olmamak şartıyla)

BARABAR : Beraber, birlikte

BARAN : Bağda kütük, bostanda fidelik sırası.

Kırmızı gül baranda
Fitil işler yarımda
Gavur imana geldi
Ben siye yalvaranda

BARDAH : 1-Testi 2- Kiremit

BARDAHÇI : Testici, kiremitçi

BARFİL : Biçilen tomrukların işe yaramayıp atılan kabuğu.

BARHANA : Kervancının daima birlikte taşıdığı eşya, göç eşyası
(Yak: Farsça. Barhâne)

BARMAH : Parmak

BARMİL : Varıl, fiç

BASTIH : Üzümden yapılmış ince pestil (Bak: Kesme, çekçek, muska, sucih)

Evvela başlayalım şorbadan
Bi kaşşih çıharahım torbadan
Sıra geldi çekçek ile bastığa
Yiyer iken yaslanalım yastığa

BAŞLIH : Kız için oğlan evinden (Evlenecek erkekten) istenilen nakit, kalın)

BATMAN : 6 okkalık ölçü, kantarın 30 da biri. 8 kiloğramlık bir ölçü birimi

«Soğuktan havada uçmaz oldu zağ
Kardan fark olunmaz jdi dağı bağ
Yüz ona terakki etti sade yağ
Atmışa satıldı etin batmanı»

BAYAH : Demin, biraz önce

BAYAHTAN : Biraz önce, demin

BAYAHKİ : Biraz önceki, deminki

Evliya çelebi seyahatnamesinde URFA

İ. HALİL ÇELİK

RUHA KALESİNİN YAPISI - URFA

Urfa Eyaleti Sancaktır (5) Cema-si sancağı, Habur sancağı-kible tara-fından üç konaklık çöl içeri Habur nehri vardır ki, Kerkük'ten geçer ve Murad'a kavuşur-, Dirce sancağı -kib lesine düşer, beş konak içeri çölde ve Fırat kenarındadır-, Beni Rabia sancağı -kible tarafından Baka çölün de beş menzil yerdir-, Suruç sancağı, Baka sancağı Urfa'dan içeri çölde harap bir yerdir. Süleyman Han za-manında Baka eyaletin merkeziydi. Şimdi sancak merkezi Urfa'dır. Bütün Mirmiranlar orada otururlar. Eyaletin mal defteri yoktur. Defter ket-hüdası (Zaamet işlerine bakan me-mur), defter emini (tapu işleriyle gö-revli müdür), çavuşlar kethüdası (ça-vuşların mali işleriyle görevli me-mur) ve Çavuşlar emini vardır. Bura-sı eski bir eydet olup nice kere Arpa-lık (6) ile üç tuğlu vezirlere verilmiş-tir. Birkaç subaşılığı da vardır. Şehir subaşılığı, Baka subaşılığı, Samsat subaşılığı gibi. Üçyüz akçelik kadılık

tır. Sultan Ahmet zamanında akraba-mızdan Kütahya'lı Firakizâde'ye beş-yüz akçe mevleviyet ile ihsan olun-muştur. Senede kadısına yedibin ku-ruş gelir olur. Kadı nahiyeleri: Suruç, Harran, Baka, Samsat'dır.

Dağlık yerleri çoktur. Şehir Hali lürrahman'ın nazargâhıdır. Dört mez-hepten Fetva sahibi Şeyhül'islâmı, na-ib-ül eşrafı, ayan ve eşrafı, Sipahi Ket hüda yeri, yeniçeri serdarı, şehir na-ibi, şehir muhtesibi, bacdar ve Şeh-benderi (7) ile kaban emini vardır.

Bu kalenin üst kısmında Damla-cık adında kayalık yüksek bir dağ var dır ki, lânetli Nemrud'un yaylak mer-kezi imiş. Bu dağın yarısında göğe yükselmiş yalçın bir kaya üzerinde büyük taşlarla yapılmış, sağlam surlu yüksek bir kale vardır. Yuvarlak şe-kil olup benzeri olmıyan güzel bir ka-ledir

(5) — Sancak: Memleketin idari taksimatında birine verilen addır. Bu-nun yerine «Livâ»da kullanılır. Os-manlı saltanatının sonuna kadar mem leketin idarî taksimatı Nahiye, Kaza, Sancak ve Vilayet'ti. Sancak da «Mu-tasarıf», Vilâyet de «Vali» adını ta-sıyan idare memurları bulunurdu.

(6) — Arpalık: Memurlara bir ne-vi munzam tahsisat ve azil, yahut te-

kaüt edilen mülkî ve idarî memurla-ra mazuliyet ve tekaüt maaşı kabilin-den verilen şey hakkında kullanılır bir tabirdir.

(7) — Şehbender: Ticaret kurum larından evvel, ticaret işlerine bakan ve tüccarlar arasındaki ihtilafları hal letmekle görevlendirilen memurun ün vanıdır.

(8) Burç ve baruları çok kuvvetlidir. Etrafında hendek yoktur. Zira dört tarafı gayya kuyusu gibi uçurum kayalardır. Batı tarafına açılan gayet kuvvetli ve sağlam demir kapısı vardır. Burada yirmi ev vardır ki, Dizdar ağa bunlarda oturur. İkiyüz kadar askeri, cebhânesi, buğday ambarı ve su sarnıçları bulunur. Kale kapısının iç yüzünde bir cami vardır. Minareleri küçük fakat güzeldir (9). Bundan başka bir imareti yoktur. Evler iç kalede olduğundan bağısız ve bahçesiz küçük asker evleridir. Haz-

reti İbrahimi lânet olası Nemrud'un ateşe attırdığı mancınık bu kale içinde durur. İki adet yüksek sütunlardır. Aşağı varoşundaki büyük kale dört köşe eski bir kaledir. Taşları gayet büyük olup iç kalenin eteğinde yapılmıştır. Bununda burç ve baruları sağlamdır. Bu varoşun üç kapısı vardır. Bağdad tarafına doğuya açılan Bey Kapısı, batıya açılan Samsat Kapısı, yine batıya (güneye olması lazım) açılan Harran Kapısı. Burası yukarı kale gibi kayalar üzerinde olmayıp alçakta geniş yerdedir.

(8) — Yontma taştan yapılmış 10-15 metre yüksekliğinde 25 burcu vardır. İç kalenin şehre bakan kısmında bulunan 3,5 metre aralıklı ve 4,60 metre çapında 17,25 metre boyunda yine yontma taştan yapılmış iki yuvarlak sütun, Hz. İbrahim'in Nemrud tarafından ateşe atılmış olduğu sütunlardan doğusunda hicri 309 Miladi 922 tarihli Süryanice kitabe «Ben Eftuhayım, güneşin oğluyum. Bu sü-

tunlarla üzerindeki heykeli (Bu heykel bugün yoktur) Kral Menon'un kızı olan Kraliçe Şehmet için yaptırdım» yazılıdır.

(9) — Bugün bu camiden eser yoktur. Ancak yapılacak Arkeolojik kazılarda ortaya çıkabilir.

(Devam Edecek

Hâkimiz mevlûdıdır Hazreti İbrahimin
Nabiâ rast makamında Rehaviyiz biz

